

Мацєрук А. М., бакалавр, Дзира І. Я., проф.

Київський національний університет технологій та дизайну

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ
СЛОВНИКІВ У МОДУЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ**

Анотація. У статті з'ясовано особливості використання електронних термінологічних словників як ефективного засобу формування термінологічної компетентності майбутніх фахівців у галузі культурних і креативних індустрій. Дано оцінку словникам, вміщеним до модульного середовища освітнього процесу КНУТД, на відповідність загальним вимогам. Також висвітлено їх основні параметри, досліджено склад, макро- та мікроструктуру, способи розміщення й пошуку слів тощо.

Ключові слова: електронні термінологічні словники; електронний освітній ресурс; термінологічна компетентність; термінологія.

Matsерuk A., Dzyra I.

Kyiv National University of Technologies and Design

**FEATURES OF THE USE OF ELECTRONIC TERMINOLOGICAL DICTIONARIES
IN THE MODULAR ENVIRONMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS
OF KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF TECHNOLOGY AND DESIGN**

Abstract. The article clarifies the peculiarities of using electronic terminological dictionaries as an effective means of forming the terminological competence of future specialists in the field of cultural and creative industries. Dictionaries included in the modular environment of the KNU TD educational process were assessed for compliance with general requirements. Their main parameters are also highlighted, composition, macro- and microstructure, ways of placing and searching for words, etc. are investigated.

Keywords: electronic terminological dictionaries; electronic educational resource; terminological competence; terminology.

Вступ. Вивчення культурологічних дисциплін передбачає необхідність суттєвої теоретичної підготовки майбутніх фахівців. Матеріали відповідних навчальних курсів містять значний обсяг спеціальної термінології, без опанування якої неможливо належним чином засвоїти предмет. При цьому через ряд об'єктивних обставин процес її вивчення студентами пов'язаний з певними труднощами. Ці проблеми обумовлюються, перш за все, тим, що час, який відводиться навчальними планами на значні за обсягом і глибокі за рівнем необхідності їхнього осмислення дисципліни, не забезпечує можливості систематичного засвоєння термінології на аудиторних заняттях. По-друге, вивчення будь-якої теми вимагає ознайомлення з десятком і більше термінологічних одиниць, що поступово призводить до неухильного зростання їхнього обсягу. І, нарешті, обставини, спричинені пандемією коронавірусу та воєнним станом об'єктивно ускладнюють доступ студентів до друкованих видань. А це, у свою чергу, обумовлює потребу широкого запровадження електронних термінологічних інформаційних ресурсів, які завдяки своїм додатковим формальним можливостям здобувають чимраз більшої популярності серед користувачів, зокрема, і в студентській аудиторії. Адже наявність електронного словника позбавляє студента необхідності постійно пам'ятати великий обсяг складних формулювань. Натомість вона надає йому можливість отримувати безперешкодний доступ до чітких конкретних моделей визначень і регулярно оновлювати їх у пам'яті. У зв'язку з цим електронні словники набувають великої популярності серед студентів, а також приносять їм велику користь, оскільки

дають можливість при вивченні тієї чи іншої теми одразу звернутись до словника, в якому міститься необхідний термінологічний апарат.

Ступінь наукової розробленості теми. Протягом останніх років науковці різних країн все частіше виявляють зацікавленість проблемою використання електронних термінологічних словників з метою підвищення ефективності навчального процесу й удосконалення методики викладання в закладах вищої освіти. Зокрема, різним аспектам формування професійно-термінологічної компетентності студентів за допомогою електронних термінологічних словників під час вивчення фахових дисциплін присвячені дослідження М.М. Дзюби, Л.Д. Малевич [5], Л.В. Вікторової [1], І.В. Власюк [2] тощо. Особливості електронного термінологічного словника та його переваги порівняно з друкованим з'ясовані у розвідці Т.Є. Шевченко та Н.Ю. Етенко [8]. Цінні методичні рекомендації стосовно впровадження електронних термінологічних словників до навчального процесу пропонує О. Гридчук [3, 4]. Та попри це продовжує залишатися актуальною презентація власного досвіду, набутого як викладачами, так і студентами в процесі активного викладання та вивчення різноманітних дисциплін.

Постановка завдання. Об'єктом поданого дослідження стали електронні термінологічні словники, уміщені до електронних навчальних комплексів з дисциплін, призначених для вивчення студентами I курсу, котрі здобувають вищу освіту за спеціальністю 034 Культурологія в Київському національному університеті технологій та дизайну. Автори поставили завдання з'ясувати особливості використання електронних термінологічних словників як ефективного засобу формування термінологічної компетентності майбутніх фахівців у галузі культурних і креативних індустрій; охарактеризувати їхні основні параметри, дослідити склад, макро- та мікроструктуру, способи розміщення й пошуку слів тощо.

Результати дослідження. Термінологічний словник – один із типів лінгвістичного словника, в якому зібрано та систематизовано терміни й визначення з певної галузі знань. Його призначення полягає у відображенні понятійно-термінологічного апарату різних галузей науки й техніки та забезпеченні наукової, навчальної й виробничої діяльності. Термінологічний словник служить основним засобом опису тієї чи іншої терміносистеми.

Найважливішими джерелами відбору термінів для укладання термінологічного словника, зазвичай, виступають монографії та статті відомих учених і фахівців-практиків; підручники й посібники для закладів вищої освіти, що містять стандартизовані терміни; галузеві енциклопедії; вторинні документи (реферати й анотації журнальних статей; опис винаходів) тощо.

Наступним етапом після відбору термінів є складання реєстру одиниць термінологічного словника (слів, словосполучень, скорочень, символів, сполучень слів і символів), які необхідно визначити й описати. Слід зауважити, що процес регулярного зростання фонду термінологічної лексики та розширення значення існуючих термінологічних одиниць вимагає регулярного поповнення реєстру термінологічних словників.

Словникова стаття термінологічного словника складається із заголовного слова (терміна) та його семантизації (дефініції), що, як правило, включає вказівку на сферу використання терміна, його граматичну характеристику (зазначається належність до тієї чи іншої частини мови; наводиться закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини, рідше множини; за наявності чергування приголосних наводиться закінчення іменників жіночого роду у давальному та місцевому відмінках; позначається наголос). Перекладний термінологічний словник містить також переклад заголовного слова.

Головними відмінностями електронних словників від традиційних фахівці вважають можливість працювати фрагментарним і лінійним способами; можливість вміщувати до словникової статті об'ємну лексичну інформацію та супутні довідкові матеріали; візуалізацію інформації різних типів; наявність гіперпосилань; можливість застосовувати різноманітні способи пошуку інформації; постійне оновлення інформації; активне використання інформації; оптимізація обсягу видання; відсутність потреби друкарських витрат тощо. До основних переваг електронних словників Т.Є. Шевченко та Н.Ю. Етенко зараховують також універсальність і варіативність у використанні [8, с. 77].

Дві із семи дисциплін, котрі вивчають студенти I курсу КНУТД спеціальності 034 Культурологія, мають навчально-методичні комплекси у МСОП, що містять не лише конспекти лекцій, різноманітні методичні вказівки, рекомендовану літературу, а й навчальні довідники, до складу яких входять і словники. Серед цих дисциплін – «Історія етнографічних регіонів» і «Філософія, політологія та соціологія», тобто ті предмети, котрі насичені великою кількістю визначень, тому впровадження електронних словників у навчальний процес значно полегшує навчання студентів, які разом з конспектом отримують одразу й необхідні дефініції, що допомагають зрозуміти всю інформацію теми. Як доводить О.Є. Гридчук «Робота зі словником у процесі вивчення фахової термінології має доволі широкий потенціал: по-перше, дає змогу вивчати фахові лексикографічні праці, знати їх будову, специфіку викладу інформації, структуру словникової статті, розуміти, до якого довідкового джерела можна звернутися у разі потреби; по-друге, словник подає достатньо вичерпну інформацію про сам термін: його структуру, семантику, походження, наявність синонімів тощо» [4, с. 49].

Отож спробуємо дати детальну характеристику цим електронним освітнім ресурсам й оцінити формат, користь та якість вміщеного в них матеріалу.

З навчальної дисципліни «Історія етнографічних регіонів» студентам пропонуються навчальні посібники з темами, які вивчаються протягом року. До першого з них входить десять тем, до яких запропоновано 332 основні терміни, що розміщені в алфавітному порядку. Ширші поняття детально роз'яснені та містять розгорнуту, але основну інформацію, наприклад: «**Депресивні регіони** це:

- регіони, у яких протягом останніх п'яти років найнижчі середні показники валової доданої вартості на одну особу;
- промислові райони, у яких протягом останніх трьох років є найвищими середні показники рівня безробіття, зайнятості у промисловості, найнижчий обсяг промислового виробництва на одну особу та найнижчий рівень середньої заробітної плати;
- сільські райони, у яких протягом останніх трьох років є найнижчими щільність сільського населення, природний приріст населення, найвищою – частка зайнятих у сільському господарстві, найнижчий обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу та найнижчий рівень середньої заробітної плати;
- міста обласного значення, у яких протягом останніх трьох років є найвищими середні показники рівня безробіття, зокрема довготривалого безробіття, та найнижчим рівень середньої заробітної плати.

Депресивними визнаються промислові та сільські райони, а також міста обласного значення, відповідні показники розвитку яких відповідають одночасно всім критеріям, визначеним частиною першою цієї статті» [6, с. 685]. Як бачимо, макрорівнева організація словника не позбавлена протиріччя, викликаного необхідністю вдало поєднати масштабні завдання словникової статті з вимогами лаконічності словникового жанру. У цьому словнику також наявні й короткі вичерпні пояснення

різноманітних термінів: «**Оптимум** – якнайкращий варіант вирішення завдання за певних умов і ресурсів» [6, с. 698].

На жаль, такий корисний термінологічний словник є лише в одному з трьох посібників, хоча, на нашу думку, їхня ефективність була б значно вищою, якби термінологічний словник супроводжував кожен тему навчальної дисципліни. Така методика фрагментації матеріалу, на наш погляд, обумовлюється насамперед складністю засвоєння та керування широким обсягом сучасної термінології.

Важливою складовою електронного навчально-методичного комплексу дисципліни «Філософія, політологія, соціологія» є термінологічний словник, укладений колективом науково-педагогічних працівників кафедри філософії, політології та українознавства [7]. Термінологія словника представлена 782 загальноживаними термінами в галузі філософії, політології та соціології. Словникові статті складаються зі слова-заголовка, репрезентованого одним, рідше – кількома словами. Усі терміни подані в основній формі – іменники, прикметники та дієприкметники – у називному відмінку однини чоловічого роду. Слова-заголовки розміщені в алфавітному порядку, пояснення є короткими, але такими, що точно та змістовно виражають суть окресленого поняття. Запозичені терміни супроводжуються етимологічними довідками, в яких наводиться іншомовне слово або слова, від яких цей термін походить. Загалом проаналізований лексичний матеріал словника містить ті ключові поняття, які допоможуть студентам перед семінарами або підсумковим контролем не лише швидко поновити в пам'яті необхідні терміни, а й систематизувати понятійний апарат.

За цільовим призначенням розглянуті нами словники належать до класичних навчальних довідкових електронних ресурсів, оскільки містять інформацію науково-навчального характеру, розташовану в зручному для пошуку порядку та не призначену для суцільного читання. Як і в переважній більшості термінологічних словників, аналізованим словникам притаманний алфавітний принцип організації лексичного матеріалу, що є найзручнішим для користування у працях такого типу. Мікрорівнева організація охарактеризованих видань, як правило, складається із заголовка словникової статті та дефініції словникової одиниці. При цьому, на відміну від семантичних особливостей терміна, його граматична та стилістична характеристики упорядниками повністю ігноруються, оскільки термінологічні словники передбачають належне володіння користувачами граматичними нормами української мови. На жаль, відібрані терміни подаються без приміток і посилань на джерело. За форматом словники або є самостійним електронним освітнім ресурсом, або ж входять до складу навчальних посібників, де вміщуються після тематичного блоку. В цілому вони належною мірою відображають сучасний рівень розвитку науки та сприяють закріпленню існуючої практики вживання термінологічної лексики в навчальній літературі. Зрозуміло, що через свою природу та дидактичне призначення простудійовані словники не можуть претендувати на вичерпність галузевої термінології, а тому є короткими термінологічними словниками.

Сучасні науковці займаються розробкою системи «пізнавальних, тренувальних і творчо-дослідницьких вправ, які мають на меті формування термінологічної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей ЗВО, зокрема розв'язання проблемних ситуацій, які вимагають пошуку термінографічних джерел, їх оцінки, перекладу і зіставлення українських наукових термінів з відповідниками інших мов» [5, с. 144]. На нашу думку, їхній досвід можна з успіхом використовувати і в КНУТД під час складання завдань для самостійної роботи та на практичних заняттях. Зокрема, під час вивчення в КНУТД курсу «Ділова українська мова» студенти на практичних заняттях за допомогою електронних словників з'ясовують, до якої групи термінологічної лексики

належить те чи інше слово; встановлюють його дефініцію; порівнюють значення загальнонаукових і міжгалузевих термінів; характеризують терміни за ступенем спеціалізації, походженням і способом творення; від поданих термінів утворюють прикметники та складають з ними словосполучення, які б не втратили термінологічного значення, а також готують усні повідомлення про електронні термінологічні словники з обраного фаху.

Висновки. Отже, впровадження електронних термінологічних словників в навчальний процес має ввійти в традицію, а в ідеалі всі електронні навчально-методичні комплекси дисциплін повинні містити електронні термінологічні словники. Адже, у першу чергу, це зменшує час студентів на пошуки невідомих слів та допомагає при опрацюванні теми одразу дізнатись значення незрозумілих термінів. У цілому упорядники розглянутих нами словників сумлінно дотримувалися правил укладання словникових статей, що зробило їхні праці зручними для користування. Також з огляду на навчальне призначення праць їм вдалося зібрати, систематизувати та належною мірою відтворити українську термінологію за задекларованими тематичними напрямками. При цьому словниковий потенціал повинен з максимальною ефективністю використовуватися для опанування термінології обраного фаху. Це внесе різноманітність до навчального процесу, суттєво покращить уявлення студентів про системну організацію термінологічної лексики, сприятиме засвоєнню ними основних способів творення термінів та в кінцевому підсумку допоможе виробленню навичок пошуково-дослідницької роботи.

Список використаної літератури

1. Вікторова Л. В. *Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці*: автореф. дис. канд. пед. наук, Чернігівський держ. ун-т ім. Т. Шевченка, Чернігів, 2009. 23 с.
2. Власюк І. В. *Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки в процесі вивчення фахових дисциплін*: автореф. дис. канд. пед. наук, Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, Вінниця, 2015. 20 с.
3. Гриджук О. Є. Компоненти термінологічної компетентності студентів лісотехнічних спеціальностей. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2016. Вип. 48. С. 12–17.
4. Гриджук О. Є. Термінологічний словник як джерело засвоєння фахової лексики. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 1. С. 47–57.
5. Дзюба М. М., Малевич Л. Д. Використання мережних ресурсів для формування термінологічної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 76. № 2. С. 137–151.
6. Орлатий М. К., Романюк С. А., Дегтярьова І. О. та ін. Ресурсний потенціал регіону: навч. посіб. За заг. ред. М. К. Орлатого. К.: НАДУ, 2014, 724 с.
7. Філософія, політологія, соціологія: термінологічний словник для студентів освітнього ступеня «Бакалавр». Упоряд. А. В. Сагун та ін. К.: КНУТД, 2017. 112 с.
8. Шевченко Т. Є., Етенко Н. Ю. Сучасні форми словникової продукції: український онлайн-сегмент. *Королєнківські читання 2015. «Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку»*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 08.10.2015). Харків, 2016. Ч. 2. С. 68–79. URL: [http://korolenko.kharkov.com/vydannia-biblioteku/konferencii.html# anchor430](http://korolenko.kharkov.com/vydannia-biblioteku/konferencii.html#anchor430).